

## **ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБҐРУНТУВАННЯ**

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 2(29), с. 40–42

*Розглядаються теоретичні аспекти наукового обґрунтування проблем поділу влади в державах на сучасному етапі функціонування.*

Питання конституційного становлення правої держави в Україні – складний, неоднозначний і дещо суперечливий процес, оскільки він, з одного боку, розвивається в умовах корінної модернізації українського суспільства, а з другого, – не може здійснюватися без відповідного впливу досвіду інших країн, які пройшли етап такої модернізації. Центральне місце з-поміж цих проблем посідає формування політичної системи та системи влади, яка б могла максимально повно реалізувати і забезпечувати права і свободи громадян, забезпечувати дійсно демократичний суспільний розвиток. У процесі ж формування влади істотне значення має забезпечення системи розподілу влади, а водночас, і системи стримань і противаг. “У вільно-демократичній, конституційній державі, – пише російський політолог В. Даниленко, – ідея розподілу (також розчленування, розщеплення, іншими словами, стримання влади і контролю над нею) є невід’ємною складовою політичного ладу” [3, 726].

Проблема поділу влади має давнє походження і свої особливості вивчення та інтерпретації. В сучасних умовах беремо до уваги те, що загалом політичний процес у його демократичних визначеннях і формах глибоко дослідили зарубіжні та вітчизняні вчені Р. Даль, А. Колодій, Х. Лінц, М. Арзаканян, Д. Горовиць, В. Шаповал та ін.

Проблему поділу влади, а відтак, стримувань і противаг у сучасних суспільствах досліджено в праці Н. В. Гайдаєнко [2], у якій детально проаналізовано теоретико-методологічні засади щодо побудови оптимальної моделі стримань та противаг у політичному процесі сучасної України. “Сучасна система стримувань і противаг, – пише авторка, – є самостійною, невід’ємною складовою

процесу здійснення влади в сучасних державах, яка поширюється не тільки на державну владу, а й на всю систему влади у суспільствах через надання кожному з владних інститутів та народу, як джерелу влади в демократичних державах, відповідних важелів впливу один на одного з метою не тільки запобігання концентрації влади в одному з них, а й налагодження взаємин між ними щодо організації та здійснення політичного процесу, підтримки поступального розвитку та злагоди в суспільстві” [2, 10–11].

Поділ влади (*separation of powers*) не є чимось однозначно визначеним і сформованим, а тому потребує більш детального розгляду в межах сучасних політологічних знань. Так “Короткий оксфордський політичний словник” засвідчує, що поділ влади, це доктрина, згідно з якою політичну владу “слід ділити між кількома органами, щоб запобігти тиранії” [6, 508]. Про це говорив також Н. Макіавеллі у своєму широковідомому творі “Государ”. Більше того, поділ влади був однією з провідних ідей ще в середньовічній Європі під відомою ідеєю “двох мечів”. Йшлося про необхідність поділу влади між державною і церковною (кесареві – кесарево, Богові – Боже). Відомо, що боротьба церкви і світської влади велася до XVII ст. (Д. Локк, Т. Гобс, Монтеск’є та ін.). Саме Монтеск’є найдетальніше пояснив і довів реальну потребу та необхідність поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки. Нині часто, як певний зразок, акцентують увагу на поділі влади за системою стримань і противаг, що має місце у США, де конституцією передбачено вертикальний поділ між виконавчою (адміністрація президента), законодавчою (дві палати конгресу) і судовою владою (федеральні суди). Водночас у

США є й горизонтальний поділ влади – між федеральним урядом та урядами штатів.

Достатньо відчутно й чітко ідея розподілу влади здійснена у Франції (після революції 1789 р.), хоча у централізованих державах (Греція, Ірландія, Ісландія, Португалія) місцеві органи влади є ніби продовженням центральних органів; у децентралізованих (Італія, Іспанія, Франція) провінції, землі і департамент мають достатньо значні повноваження; у напівцентралізованих (Великобританія, Нідерланди) місцеві органи влади мають надто помітну самостійність (будівництво, освіта, охорона здоров'я тощо). Тобто, моделі поділу влади є доволі багато [9, 239].

Зазначимо, що як раніше, так і сьогодні проблема поділу влади не має більш-менш остаточного вирішення. Відомий американський політолог Ендрю дає широке філософсько-концептуальне визначення поняття “розподіл влади”, яке потрібно взяти за основу. Він пише: “Розподіл влад, – це доктрина, згідно з якою виконання кожної з трьох державних функцій (прийняття законів, їх виконання і здійснення судочинства) мають займатися різні і незалежні одна від одної гілки системи державного управління (законодавча, виконавча і судова)” [11, 521]. Відтак, йдеться не про гілки влади, як традиційно формулюють це поняття багато політологів на пострадянському просторі, а саме про гілки “системи державного управління” [11, 521]. Крім того, у центрі “поділу влади” передусім стоїть судочинство та його забезпечення, тобто механізм здійснення владних повноважень. Акцентуємо увагу ще й на тому, що в більшості країн з розвинутою ліберальною демократією суди є незалежними. “Незалежність суду, – пише Ендрю, – це конституційний принцип, який проголошує необхідність суворого відокремлення судової влади від інших гілок державної влади” [11, 378]. Саме відокремлення права від політики, на думку вченого, і реалізується через незалежність і беззастережність суду, судів взагалі. Група відомих російських політологів у спеціальному словнику-довіднику “Політологія” взагалі дають пояснення терміну “розподіл влади” як “розподіл владних повноважень між гілками державної влади” [8, 239]. Свого часу окремі українські політологи (О. Бабкіна, В. Горбатенко та ін.) пояснювали поділ влади як “принцип розмежування функцій в єдиній системі державної влади з поділом її на законодавчу, виконавчу й судову гілки, які здійснюють свої повноваження кожна самостійно, врівноважуючи одна одну” [8, 560–561].

Розподіл влади, або розподіл владних повноважень, відомий російський політолог В. Ф. Халіпов пояснює так: 1) розподіл повноважень в органі, колективі, “командні з наданням кожному члену певної частини прав і повноважень у межах владної вертикалі. З цим пов'язаний також розподіл обов'язків, функцій, а також завдань, питань тощо” [11, 327].

Не вдаючись до конкретного розгляду проблем практичної влади, зокрема в Україні, зазначимо головне. Ст. 6 Конституції України (1996), як відомо, визначає, що “державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову”, а органи законодавчої, виконавчої та судової влади “здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України” [1, 5]. До цього ж ст. 7 Конституції України зазначає, що “в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування” [1, 5]. При цьому Н. В. Гайдаєнко логічно зауважує: “В унітарних державах майже неможливо простежити елементи стримувань і противаг при вертикальній організації влади через те, що унітарність передбачає єдність влади в державі і делегувати повноваження на місця надзвичайно важко” [2, 10]. Зауваження надто слушне для системи влади в сучасній новітній Україні, де, зокрема, місцеве самоврядування, як елемент влади, не має достатньо чіткого функціонального визначення та існування.

І ще одне принципове зауваження. Як відомо, у реальному політичному житті проблема поділу влади кореспондується також з проблемою взаємин політичної еліти та бюрократії. По-перше, на наше переконання, поділ влади на три гілки, або розподіл владних повноважень, зовсім не відсуває на якийсь другий план бюрократію. Навпаки, світова суспільна практика доводить, що останнім часом бюрократія в багатьох, у тому числі і високорозвинених країнах, потужно зміцнила свої позиції. Вона підійшла до реальної політики, до політичних процесів. Це не означає, що будь-яке громадське управління є виключно бюрократичним, однак маємо все більші ознаки такого бюрократизму. Вочевидь, що в даному випадку слід максимально користуватися висновком М. Вебера, зробленим у праці “Господарство і суспільство” у тому сенсі, що бюрократія – це “природна” та обов'язкова форма будь-якої соціальної організації, оскільки, за М. Вебером, бюрократія втілює найбільш ефективні і раціональні способи управління, про що, зокрема, веде мову М. В. Масловський у своєму виданні “Теорія бюрократії Макса Вебера і сучасна політична соціологія”.



## Література

1. Конституція України: Прийнята на сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Гайдаєнко Н. В. Система стримувань і противаг в сучасних демократіях / Автор. дис. політ. наук, Одеса, 2010.
3. Даниленко В. И. Современный политологический словарь. – М.: 2000 – 1024 с.
4. Конституции 16 стран мира // Сб. конституций стран-членов СНГ, Балтии и ряда других государств мира. – Алманы, 1995. – 354 с.
5. Конституции зарубежных стран // Сборник. – М. – 396 с.
6. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2005. – 789 с.
7. Політична система і громадське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія / За заг. ред. проф. А. І. Кудряченка. – К.: НІСД, 2007. – 396 с.
8. Політологія: Підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – 3-тє вид., переробл., допов. – К.: ВЦ "Академія", 2006. – 568 с.
9. Політологія: Словарь-справочник / М. А. Василик, М. С. Вершинин и др. – М.: Гардарики, 2000. – 328 с.
10. Халипов В. Ф. Власть. Кратологический словарь. – М.: Республика, 1997. – 431 с.
11. Хейвуд, Эндрю. Политология : Учеб. для студ. вузов: Пер. с англ. / Под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Бельского. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 544 с.

*Закцентовано увагу на складних аспектах теоретичного визначення та практичного розв'язання проблеми поділу влади та організації системи стримувань та противаг.*

*Акцентируется внимание на сложных аспектах теоретического определения и практического разрешения проблемы разделения власти и организации системы сдерживания и противовесов.*

*Attention is focused on complicated aspects of conceptual definition and practical solution of the problem of division of power and organization of system of restraints and counterweights.*

Надійшла 22 лютого 2011 р.